

FORUM

Osnivač i Izdavač: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, Trg
Nikole Šubića Zrinskog 11.
Uredništvo i uprava: Zagreb, Ulica Andrije Hebranga 1. Tel. 469-081.

FORUM

Urednički savjet: Razred za književnost HAZU
Uređuju: Dubravko Jelčić, Slavko Mihalić (glavni i odgovorni
urednik)
Tajnik i lektor: Antun Pavešković
Korektor: Nada Anić
Računalni slog: Petar Tadić

KAZALO

MIRKO SABOLOVIĆ	MEĐU ZVIJEZDAMA	601
DUBRAVKO JELČIĆ	MATOŠ I SRBI	623
FIALHO D'ALMEIDA	DVIJE PRIPOVIJETKE (Božićna priča; Junci) Preveo Nikica Talan	636
NIKICA TALAN	DEKADENTNA PROZA FIALHA D'ALMEIDE	647
VJEKOSLAV KALEB	KOLUMBOVO JAJE ILI PROZE U PJESMI	652
RAJMUND KUPAREO	PATKA PRIČA	668
JOZEFINA DAUTSEGOVIĆ	DAN KAD JE SAMOSTAN S PLEHANA SELIO U NEBO, ciklus pjesama	696
JADRANKA DRAŽENOVIĆ	KROZ VRIJEME RAZBITO, ciklus pjesama	708
MILA ŽELJEZNAK	ZDENAC, ciklus pjesama	714
Kritike i komentari		
NEVEN JOVANOVIĆ	JEDAN RANI HUMANISTIČKI EPITALAMIJ	717
ETA REHAK	MOTIV SUNCA U NOVELI DAN PETRA ŠEGEDINA	728
IVO FRANGEŠ	SLOVENSKA KNJIŽEVNOST U EUROPSKOM KONTEKSTU	735
JULIJANA MATANOVIĆ	SEDAM NEPOZNATIH ROMANA	738
MILAN MIŠKOVIĆ	SVEVREMENO I SUVREMENO	743
ANTUN PAVEŠKOVIĆ	ROMAN PRIJEKORA ILI PRIJEKOR ROMANA	751

(Nastavak na 3. str. korica)

Forum izlazi mjesečno. Cijena pojedinom broju 5,00 K, dvobroju 10,00 K, trobroju 15,00 K. Godišnja pretplata za Republiku Hrvatsku, s popustom, 50,00 K, za inozemstvo 80 USD, odnosno odgovarajuća protuvrijednost u drugoj valuti. Narudžbe prima FORUM, Ulica Andrije Hebranga 1, 41000 Zagreb. Žiro-račun Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 30102-603-22293. Devizni račun HAZU: 71000-3205 207 kod Zagrebačke banke Zagreb. Prilikom uplate molimo da se na virmanu odnosno na poledini bankovne uplatnice označi da se doznaka odnosi na časopis FORUM.

Tisak: PULJKO, ZAGREB

ISSN 0015-8445

FORUM

MJESEČNIK RAZREDA
ZA KNJIŽEVNOST
HRVATSKE AKADEMIJE
ZNANOSTI I UMJETNOSTI

Godište XXXIII. Knjiga LXVI. Broj 9-10. Zagreb, rujan-listopad 1994.

MEĐU ZVIJEZDAMA

Gardisti prvog voda mlinovarske satnije, njih dvadesetak, uskočili su u oklopnjak ručne izrade, u tešku sandučinu od čeličnih ploča privarenu na голу konstrukciju kamiona ispod koje su tek nekoliko centimetara virile gume kotača. Dečki su zauzeli mjesta pokraj sitnih otvora-puškarnica, provjeravali su koliko kroz te rupe vide ili ne vide, gotovo sigurni da im ovaj puta ne će ni trebati i veselo su dobacivali da će to putovanje biti, istina kao u trapu, u mrtvačkom sanduku, ali ipak bez teškoća.

Nikola Stević-Pikac sjedio je među dečkima i nervozno se meškalo ljo stežući koljenima kalašnjikov. Mučio ga Vaso Matić, policajac. Jer ako je točno da je on zaista umiješan u taj njihov poduhvat, i to čak presudno, onda sve to ne će dobro završiti, ne-ne! Nemoguće je da se onoliki hrvatmrzac preko noći promijenio i da bi odjedanput pomagao Gardi, zengašima, ustašama, ma kaki! Tvrdo je odlučio ne miješati se. Ljutnja što se našao gdje ga nitko i nikad ne će primiti kao svojeg hrabrila ga da stvarno ostane mrtav-hladan, baš ga briga, a svoju kožu vjerovao je da će već nekako izvući čitavu. I dok je slušao vesele povike, bezbrižno žamorenje kao da će s grupom izletnika-izviđača na Kalnik, Plješivicu ili na Klek, bio je sve nervozniji. Čak su mu i grašči znoja orosili šake, izbili mu i po čelu, po leđima.

Pojavio se i satnik Janko Kobilić-Flajbas. Žurno je prišao oklopnjaku da bi napokon krenuli u akciju o kojoj više komande, stožerstva, pojma nisu imale. Tko bi dočekao njihova odobrenja, svašta.

MOJA DUŠA

Danju oblake nad glavom razmješta
 Noću ga zvjerad planinska obilazi
 Rida lisica, jazavac krvave njuške
 Jutro utvare nad ruševinom razgoni
 Kopriva ogrlila koljeno dječaka nad trijemom
 Grb obiteljski
 Ptica nepoznata u gnijezdu od vlažne mahovine
 I kap studi s napukla kamena
 Divlji anđeo stoluje u zamku nad ponorom
 Moja duša

JEZERO

Pokušavam se prisjetiti
 Kako sam nekoć davno
 Vodom hodala
 Sad me voda ne drži
 Ribe me vuku sebi
 Vodena trava gležnjave ujeda
 Ne znam više čamac
 Ne pamtim ribara
 Bijele me ptice
 Uče strpljivosti
 Sjedim u pijesku
 Slana pjena
 Povrh čela raste

ZDENAC

Strah dolazi s prvim mrakom
 Zrcali se treperava paprat
 Kamen bačen u vodu
 Smiruje se na zelenom dnu
 Sustižu se vodeni kolobari
 Pred zoru strah se sabire
 Uz koru memljiva kamena
 Noćni gušter uznemiren
 U vlažnoj pukotini zdenca

Mila Željeznak

KRITIKE I KOMENTARI

JEDAN RANI
HUMANISTIČKI EPITALAMIJ

Krajem petnaestoga stoljeća genre svadbene pjesme, zajedno s brojnim drugim književnim vrstama antike, oživljava pod perima humanista. Revitalizacija počinje na izvorištu humanizma, u Italiji, gdje u drugoj polovici petnaestoga stoljeća kao reprezentativne autore susrećemo Gabriela Altilija i Giovanni Gioviana Pontana iz Napulja, Flaminija starijeg, te Lodovica Ariosta. Klasični su epitalamičari kojima se ova četiri humanista nadahnjuju Teokrit, Katul i Stacije. No okvir i struktura, preuzeti od antičkih autora, moraju biti prilagođeni okolnostima suvremene stvarnosti, već i zbog samoga prigodnog karaktera svatovaca. Tako pjesnici renesanse svoj talent dokazuju spajajući svijet Starih s vlastitim.

Epithalamium in nuptias Vladislai Pannoniarum ac Boemiae regis et Anne Candaliae reginae Mateja Andreisa iz Trogira rani je primjer humanističkog epskog epitalamija (za razliku od onih koji slijede Katula ili Teokrita, kakva su djela svih gore spomenutih autora osim Flaminija). To je i jedino njegovo sačuvano djelo.

Andreis ili Andrašević, latinizirano Matthaes Andronicus Tragurinus, potječe iz plemićke trogirске porodice, čiji su ugledni predstavnici povjesničar Pavao i diplomat Trankvil. Podaci o Matejevom životu krajnje su oskudni: rođen oko 1480., studirao je u Padovi. Epitalamij je posvetio svom znancu iz studentskih dana, čanadskom nadbiskupu Nikoli Csakyju¹.

Modificiranje i savijanje naizgled strogog okvira klasičnih uzora promotrit ćemo na konkretnom primjeru Andreisova djela. Vidjet ćemo na koji način koristi motive još jednog od rimskih epitalamičara, Klaudijana. Konačno, pokušat ćemo odrediti njegove osebnosti.

¹ Za podatke o Andreisovu životu i djelu, kao i za bibliografiju sekundarne literature, usp. članak Nikice Kolumbića u LEKSIKON 1983.

1. ANDREISOV EPITALAMIJ I SUVREMENA STVARNOST

Epithalamium... je objavljen u Veneciji 30. srpnja 1502., dan prije nego što onamo stiže francuska kneginja Anna de Candalle, buduća supruga Vladislava II. Jagjelona, tadašnjeg kralja Češke i Ugarske. Na svom putu do Ugarske kneginja će proći i kroz Senj i Zagreb; upravo u Veneciji ona se susreće s ugarskim izaslanicima. Svečanost tog dočeka treba uveličati i Andreisova pjesma.

Kao mitski *exemplum* posebno prikladan za svadbeni govor, antički retorički priručnici navode svadbu Peleja i Tetide. Tog se napatka pridržava i Andreis. Ugledajući se na preteču epskog epitalamija, Katula (njegov epilijski o svadbi Peleja i Tetide, pjesmu 64) Andreis počinje motivom plovidbe Argonauta. No u Katulovoj se verziji Peleji i Tetidi zaljubljuju jedno u drugo kad Nereide izrone iz morskih dubina diveći se Argu, prvom brodu na svijetu. Andreisova se, naprotiv, svadba održava prije plovidbe Argonauta, a njegova još nipošto zaljubljenog Peleja na ženidbu nagovaraju (Andr., stih 12 sq):

...Coeunt proceres cladique precantur,
fatalem Phrygiae terris ut reddat Achillem²

Ovakvim se odstupanjem od »kanonske« verzije mita uspostavlja alegorijski odnos između egzempla i stvarnosti: poput Peleja, i Vladislav II. ženi se »po volji naroda«; kao i Ahilej, i Vladislavov će sin biti poguban za Istok — iz optike Andreisova vremena — za Turke...

Detalji koji na prvi pogled djeluju kao puki pjesnički ukras, kakvih je pun *Epitalamij*..., nisu uvijek tek olako izmišljeni. Stihovima 94sq. Venera naglašava čednost kralja Vladislava:

Pannonii pete regna Iovis, qui coniugis expers
contemnit mea regna...³

Venecijanski pak govornik Sebastiano Giustinian, opisujući 1503. kralja Češke i Ugarske, spominje i ovo: »Il Re... è devoto e religioso, e si dice numquam habuit concubitum cum muliere«⁴. Postoji i vrlo konkretan povijesni razlog za inzistiranje na kraljevoj čednosti i kasnije umirivanje nenadano zabrinute kneginje (st. 381sq):

...Sed pone metum, tam regia coniunx,
Parrhasii tu sola Iovis visura cubile es⁵.

2 »...sastaju se plemići i mole za propast / da dađe Ahileja, pogubnog zemljama Frigije«

3 »traži kraljevstvo panonskog Jupitera koji, bez supruge / prezire moje kraljevstvo«

4 »Kralj... je vjeran i pobožan, i kaže se (latinski:) nikad nije imao odnos sa ženom«; citira BANFI 1938.

5 »...Ali ostavi strah, toliko kraljevska supruga, / ti ćeš jedina vidjeti postelju parazitskog Jupitera«

Vladislav II. bio je, naime, već oženjen; za kralja Ugarske izabran je 1490. na osnovu braka s kraljicom Beatrice, udovom Matije Korvina. Brak je, međutim, bio isključivo formalne naravi i kasnije ga je poništio papa Aleksandar VI⁶.

Andreis aludira i na francusko-talijanske ratove iz nedavne prošlosti (st. 386–391):

...lateri comes haeret euntis
Rex regum: non ille truces ad bella Rutenos
ducit et Alpino populari milite campos
cogitat Ausonios, sed pacis plena verendae
maiestas; saevi non horrida classica Martis
triste minaxque fremunt...⁷

Louis XII., ovdje kao *Rex regum* spomenut metonimijski umjesto francuskih vojnika iz kneginjine pratnje, osvojio je 1499. Milano (kojim će vladati do 1513.). Njegov prethodnik na francuskom tronu, Charles VIII., ratovao je 1494.–95. protiv talijanskih gradova, tako da mu se morala suprotstaviti Sveta liga.

Djed kralja Vladislava bio je poljski kralj Jagiello, osnivač dinastije Jagjelona, koji je kod Tannenberga 1410. potukao njemački Križarski red. O ovu se slavnu pobjedu panegiričar ne može oglušiti (st. 330–333):

atque Polemonios reges succensaue sceptra
per gentis seriem? quis aviti proelia belli
nescit et extremo prostratos Marte Sicambros⁸

Nijemci se imenuju etnonimom svojih u antici poznatih predaka; to je uobičajen renesansni pjesnički postupak i Andreis se njime koristi na više mjesta u epitalamiju.

Oko 1500. moć je Otomanskog Carstva na vrhuncu; Turci najviše i najizvornije ugrožavaju zemlje istočne Europe, neprestano provaljujući u južnu i sjevernu Hrvatsku, Ugarsku, Moldaviju, Poljsku. Kad Andreis u svojoj pjesmi upotrebljava izraze kao *Othrysia procella* i *perfidia Thrace*, otrijeska (po planini u Tesaliji) oluja i nevjerna Trakija — on se dotiče gorućeg problema kako za ugarskog kralja, tako i za sve njegove podanike. Povijest ne bilježi naročite vojne uspjehe Vladislava II. (moderni ga povjesničari nazivaju »jednim od najnesposobnijih vladara Ugarske i Češke«⁹), ali za područje na samoj

6 BANFI 1938, str. 20, 22

7 »...boka putnice drži se pratilac / Kralj kraljeva: on divlje u rat Rutene ne / vodi niti alpskim vojnikom pustošiti polja / kani auzonijaska, već je mira, štovanja vrijedna, puno / veličanstvo; strašne trublje divljeg Marsa ne / buče grozno i prijeteci...«

8 »i polemonske kraljeve te žezla naslijeđena / preko niza rodovskog? Tko djedovskog rata bitke / ne zna i Sikambre oborene za najljućeg Marsa?«

9 BANFI 1938, str. 20

granici s Otomanskim Carstvom svaki je pohod, ma koliko neznatan, od životne važnosti. Mogućnost da se buduću kraljicu obavijesti o stanju stvari i stupnju opasnosti ne smije se propustiti. Kao i Nijemce, i Turke Andreis krsti antičkim imenima, onima vezanim za istok i istočne narode. Govori o Tesaliji, Trakiji, Sarmatima, Skitima; velik dio tih imena susrećemo — dakako, u izvornom značenju — i u epitalamijima Stacija i Klaudijana.

Istok kao područje turske vladavine uvjetuje i izbor i formuliranje mitskih egzempla. Alegorijski smisao opisa svadbe Peleja i Tetide već smo spomenuli; u istom se svijetlu ukazuje i usporedba s Bakhom (35–38):

*non aliter quondam Graias hilaraverat urbes
clamor ovans, domitis quum iam remearet ab Indis
Liber et Eoas patriis imponeret aris
exuvias...*¹⁰

2. ANDREIS I KLAUDIJEAN

Andreisov epitalamij vrvi leksičkim i motivskim podudarnostima s književnim djelima Rimljana; njegov odnos prema rimskoj književnosti varira od preuzimanja gotovih formula i sintagmi do parafraza koje jednako uočljivim čine i izvornik i pjesnikovu okretnost u latinskoj ljeperječivosti. Donosimo ovdje izbor najdojmljivijih »genreovskih prepjeva« iz Klaudijanova epitalamija rimskom caru Honoriju, nastalog 398. n. Kr.

Klaudijan počinje *in medias res*, prikazujući cara Honorija na mukama zbog siline ljubavnog zanosa (Claud. 10, 1–19). Taj motiv Andreis razrađuje nadugo i naširoko (143–188, u 46 stihova). Obojici je vladara ljubav dotad nepoznata. Dok Honorija obuzima *novus calor*, novi žar (10, 3), Vladislava pali *nova flamma*, novi plamen (Andr. 141). Honorije gubi zanimanje za lov — Vladislav usto (pomalo neodgovorno) i za državne poslove, ratovanje s Turcima (145–150), astronomiju (koja dobija zanimljiv ekskurs 155–170). Vladislav mijenja lektiru (ovaj motiv potječe iz Stacijeva epitalamija): umjesto Sofokla bira elegičare. Dok Klaudijan pjeva (7–10):

*...Quam saepe medullis
erupit gemitus! quotiens incanduit ore
confessus secreta rubor, nomenque beatum
iniussae scripsere manus!*¹¹

Andreis, 181–184:

¹⁰ »nije drukčije nekoć razveselio grčke gradove / uskliktao žamor, kad se već povraća od porobljene Indije / Liber i polaže na očinske oltare eojski / plijen...«

¹¹ »...kako je često iz srži / izbio uzdah! Koliko se puta zabijeljela na licu / rumen, priznavši tajne, i ime blaženo / same su od sebe napisale ruke!«

*Heu! tantum arcanos percussi pectoris ignes
suspirat laesoque rubor se prodit ab ore
obductas retegens flammis. Ah, nomen amatum
immemor imperii quotiens tua lingua locuta est?!¹²*

Nalazimo iste slike opisane drukčijim riječima, analognim pojedinostima: *medullas* — *pectus* (srž — grudi), *erupit gemitus* — *ignes suspirat* (izbio je uzdah — uzdiše plamenove), *nomen amatum* — *nomen beatum* (ljubljeni ime — blaženo ime), *quotiens... iniussae scripsere manus* — *quotiens tua lingua locuta est* (koliko su puta... same od sebe napisale ruke — koliko je puta izrekao tvoj jezik). Pjesnik i *aemulator*, takmac, dijele i strastan eksklamativni ton.

Za tradiciju epskog epitalamija značajan je, po istraživanjima V. Tufte, motiv vodenih nimfi i morskih božanstava, poimence nabrojanih, koji sudjeluju u svadbenim svečanostima¹³. Ovaj je motiv uveo upravo Klaudijan (10, 155–159).

*...Cadmeia ludit
Leucothoe, frenatque rosis delphina Palaemon;
alternas violis Nereus interserit algas;
canities ligat immortalibus herbis...*¹⁴

Nakon prikaza svakojakih jahaćih čudovišta Nereida slijedi i popis darova mladencima (166–169):

*Cingula Cymothoe, rarum Galatea monile,
et gravibus Spatale baccis diadema ferebat
intextum, Rubro quas legerat ipsa profundo.
Mergit se subito, vellitque coralia Doto*¹⁵.

Ovako Nereide opisuje Andreis (214–223):

*...cognataque circum
numina Nereidas, quas inter caerulea Glauce
frenatum delphina premit, Cadmeia virgo
non sinit implicitis violis errare capillos,
Acidis aspecta praereptos Cypride amores
suspirat Galatea sui Messeniaeque antra
devovet, at Spatale virides super aequoris undas*

¹² »Jaol! Toliko otajne plamenove potresenih grudi / uzdiše i rumen se pokazuje s ranjena lica / ponovno prekrivajući zastrte plamenove. Ah, ljubljeno ime / zaboravivši vlast, koliko je puta izrekao tvoj jezik?«

¹³ TUFTE 1970, str. 66

¹⁴ »...kadmejska se igra / Leukoteja, i ružama obuzdava delfina Palemon / naizmjenice upleće Nerej alge u ljubice / sjedine veže besmrtnim travama...«

¹⁵ »Opasač Kimoteja, rijetku ogrlicu Galateja / a teškim biserima upletenu dijademu Spatale / nošase, koje sama bje ubrala iz dubokog Crvenog mora. / Zaroni iznenada, čupa koralje Doto.«

*marmoreo iactat gemmata monilia collo,
candida Cymodoce toto stat corpore anhela
amplexu Glauci iam iamque apprensas sequentis*¹⁶.

Ženska se imena dijelom podudaraju. Kod Klaudijana, to su Leukotoja, Kimotoja, Galateja, Spatale, Doto. Andreis ispušta Dotu, skriva Leukotoju u antonomaziju *kadmejska djeva* (*Cadmeia* je atribut koji nalazimo i kod Klaudijana), uvodi Glauku a Kimotoju zasjenjuje sličnom Kimodokom. Glauka *obuzdanog delfina pritišće*, kao što Palemon *ružama obuzdava delfina*. Ljubice iz Nerejeva vijenca Andreis dodjeljuje Leukotoji, u morsku božicu pretvorenoj Kadmovo kćeri Ino; smješta Galateju u kontekst njezine nesretne ljubavi (mit o Acidu i Galateji poznat je npr. iz Ovidija). Galatejinu ogrlicu dobija Spatale, a biserje ostaje (*gemma* je sinonim za *bacca*).

Jedino muško vodeno božanstvo koje se pojavljuje u oba epitalamija jest Glauko. Andreis ga prenosi u situaciju u kakvoj jedan od Klaudijevih Amora zatječe Tritona (Claud. 136–139):

*...Pelasgi sub fluctibus ibat
Carpathii Triton obluctantemque petebat
Cymothoen. Timet illa ferum, seseque sequenti
surripit, et duris elabatur uda lacertis*¹⁷.

Kad Venera nadahnjuje kneginju Annu ljubavlju i bračnom željom, Andreis spaja Stacijev motiv s Klaudijanovim izrazima (363–365):

*inde capit ceston, quo ventos illa furentes
sistit et irati rapidos Iovis edomat ignes
aspiratque faces et connubialia iura*¹⁸.

Čarobni pojas Klaudijan opisuje prilikom Venerinih priprema za let k potencijalnoj nevjesti (124sq):

*...et blando spirantem numine ceston
cingitur, impulsos pluvii quo mitigat amnes,
quo mare, quo ventos, irataque flumina solvit*¹⁹.

16 »...i uokolo poznata / božanstva, Nereide, među kojima plavetna Glauka / obuzdanog delfina pritišće, kadmejska djeva / ne da da se raspu kose upletene ljubicama, / kad je videna Cipranka, za otetom ljubavi Acida / svog uzdiše Galateja i proklinje mesenske špilje, / a Spatale nad zelene vale pučine / baca biserjem urešenu ogrlicu za mramorni vrat, / prebijela Kimodoka stoji držeći cijelim tijelom, / sad na uhvaćena zagrljajem Glauka koji je slijedi.«

17 »...pod strujama mora išao je / Karpatskog Triton i tražio Kimotoju / koja se opire. Ona se boji divljaka, otima se onome koji je slijedi, / i vlažna isklizne iz surovih mišica.«

18 »zanim uzima pojas, kojim ona bijesne vjetrove / zaustavlja i pripitomljava brze ognjeve bijesnog Jupitera / te raspiruje baklje i bračnu vlast.«

19 »...i pojas koji odiše blagim božanstvom / opasuje, kojim smiruje rijeke potjerane kišom / kojim more, vjetrove, i bijesne munje razrješuje.«

Ideja da bračnom željom treba mladu tek nadahnuti potječe iz Stacijeva epitalamija (Silvae I, 2 — st. 194sq):

*his mulcet dictis tacitaeque inspirat honores
connubii*²⁰.

Činjenica da je kneginju kao počasna pratnja još u Vicenzi dočekaao odred od 400 ugarskih konjanika²¹ omogućila je Andreisu da završi svoj epitalamij upravo poput Klaudijana; obojica stavljaju vojnicima u usta svadbenu pjesmu. Već sam uvodni opis lišćem i cvijećem okićenih ratnika priziva Klaudijanov. Kod Andreisa (418sq):

*...variis vernant cum casside crines
floribus, Ismenios simulant hastilia thyrso.*²²

Kod Klaudijana (187sq):

*...Mavortia signa rubescunt
floribus et subitis animantur frondibus hastae*²³

...i, nešto dalje (299):

*haec quoque velati lauro myrtoque canebant*²⁴.

Za Andreisov je stil značajno da u opisu slikovnosti pretpostavlja mitske aluzije.

Stavljajući svoje »svatovce« u usta trećih lica i Klaudijan i Andreis ugledaju se na rodočelnika latinske svadbene poezije, Katula (točnije, njegov epitalamij–proročanstvo Parki, u pjesmi 64, 323–381). Sadržaj i ton kod Andreisa odudaraju od obrada Rimljana. Klaudijanov je svatovac, slijedeći Stacijevu pristojnost i Katulov epski patos, ponajprije panegirik (posvećen ocu mlade!). Opušteni govor Andreisovih vojnika bliži je onome što se u rimskoj svadbenoj tradiciji naziva *fescennina iocatio*, fesceninska šala: to je narodni običaj grdnji i masnih šala na račun mladenaca. Stilizirana *iocatio* postoji i kod Katula i Klaudijana, no na drugim mjestima (kod Katula u pjesmi 61, kod Klaudijana u četvrtoj od manjih pjesama koje prate epski epitalamij Honoriju). Rimski narodni fescenini zadirkivali su osobito mladu²⁵; takav je i početak vojničkog svatovca kod Andreisa (421–423):

*...Quid, regia virgo,
coniugis amplexus tardas atque oscula differs
dulcior torquatas Veneris victura volucres?*²⁶

20 »ovim riječima blaži i šutljivicu nadahne čašću / braka.«

21 BANFI 1938, str. 24.

22 »...kose se s kacigom zelene od razna / cvijeća, ismenijska žezla oponašaju koplja.«

23 »...Marsovi znaci crvene / od cvijeća, a koplja oživljavaju nenadanim lišćem.«

24 »i ovo su, pokriveni lovorom i mrćom, pjevali.«

25 Varon, kako ga citira MANGELSDORFF 1913, str. 8.

26 »...Zašto, kraljevska djevo / zagrljaje supruga priječiš i odlažeš poljupce / slatke, namjeravajući pobijediti Venerine ptice s ogrlicom?«

Standardnu usporedbu ljubavnog zagrljala s ovijanjem loze i bršljana oko brijesta, koja potječe od Katula, Andreis izriče ovako (425–427):

*brachia constringent collum, velut implicat ulmos
vitis et amplexas arbor Baccheia frondes
flexipedi cingit nexu...*²⁷

Slično se izražava Klaudijan u četvrtoj fesceninskoj pjesmi (14, 18–20):

*tam iunctis manibus nectite vincula,
quam frondens hedera stringitur aesculus,
quam lento premitur palmite populus*²⁸

Slijedeći, međutim, topos — o poljupcima slatkim kao med — Andreis i Klaudijan razrađuju polazeći od različitih svjetonazora. Klaudijan pjeva (14, 7–9):

*non quisquam fruitur veris odoribus,
Hyblaeos latebris nec spoliat favos,
si fronti caveat, si timeat rubos*²⁹.

... a Andreis (430–433):

*blandaue iam roseis condetur lingua labellis,
cui nec Sicanium nectar nec mollis Hymetti
mopsopios aequet succos annosa vetustas*³⁰.

Užitak je za Klaudijana nekako sadističko–mazohistički, do njega se dospijeva kroz bol i nasilno svladavanje nevjestina stida³¹. Kod Andreisa med — sicilski, kao i kod Klaudijana (Hibla je sicilska planina, Sikanija drugo ime tog otoka) — ne čuvaju pčele, ljubav je sušta slast i nježnost.

Pobjeda na ovom bojištu ipak je obojici vladara, navodno, milija od svih ratnih trijumfa. Klaudijan (14, 14sq):

*dices o quotiens: Hoc mihi dulcius
quam flavos decies vincere Sarmatas.*³²

... Andreis (435–437):

27 »Ruke će ogrliti vrat, kao što brijestove opleće / loza, a bakhejsko drvo obgrljeno lišće / opasuje savitljivom vezom...«

28 »Tako spojenim rukama vežite okove, / kako je lisnatim bršljanom stezan hrast, / kako je gipkom lozom pritiskan jablan.«

29 »Ne uživa nitko u pravim mirisima, / niti plijeni iz skrovišta hiblejski med, / ako bi štedio čelo, bojao se grmlja.«

30 »nježan će već jezik biti skriven ružičastim usnama, / kome ni sikanski nektar ni ugodnog Himeta (gora u Atici) / vremenšna starost ne bi bila ravna mopsopijskim (atičkim) sokovima.«

31 Usp. CLAUDIANUS, 14, 12sq: »i raspaljuje više Venera koja bježi. / Poljubac koji odneseš uplakanoj, bolje prija.«

32 »Reći ćeš, o, koliko puta: ovo mi je slade / nego deset puta pobijediti plavokose Sarmate!«

*has ille exuvias, haec mavult ferre tropaea
quam si victa iugo collum det perfida Thrace,
India cumque suo Meroe circumflua Nilo*³³.

3. POETA DOCTUS

Samim brojem spomenutih vlastitih imena (224 u 451 stihu) Andreisova pjesma upadljivo nadmašuje reprezentativne epitalamije s kraja XV. st. navedene u uvodu. Ovaj je pjesnik načitan, i ne propušta nijednu priliku da čitatelju na to skrene pozornost!

Andreis ne čini to tek pukim nabranjem. Dok su mitske usporedbe obično izražajno sredstvo većine književnih genrea i antike i humanizma, kod ovog humanista nalazimo i neobična egzempla — iz antičke povijesti.

Kneginjin put kroz Italiju prati lijepo vrijeme, u oštroj opreci s »nasilnim proljećem« koje izaziva Hanibal prilikom prelaza Alpi, uništavajući stijene i led vatrom i octom (Andr. 51–55). Ovaj detalj nalazimo u Livijevoj povijesti.

Nevjestin se duh proglašava ravnim duhu Tomirije, kraljice Masageta koja se ratnim pohodom osvetila Kiru za ubojstvo svog sina (Andr. 281–283). Priču prvi donosi Herodot.

Spomenuta pobjeda Vladislavova djeda nad križarima nadvisuje slavne pobjede iz rimske povijesti — Hanibalovu kod Kane, Scipionovu kod Zame, Marijeve trijumfe (Andr. 333–336).

Poput kneginje Anne u susret mužu bila je izišla i Kleopatra (Andr. 409–415). Kleopatrin doček Cezara opisuje, npr. Lukan u svom povijesnom epu o rimskom građanskom ratu, u *Farsaliji* (pjevanje X.).

Ni u jednom od očuvanih antičkih epitalamija, a niti u humanističkim epitalamijima odabranim za uzorak na početku ovog teksta, nema usporedaba s primjerima iz povijesti Starog vijeka. Andreisovo je poznavanje mitologije nedvojbeno, i da je smatrao potrebnim, mogao je pronaći odgovarajuće mitske motive. Napolitanac Altilio, recimo, pišući o situaciji u mnogome sličnoj onoj koju slavi Andreis, uspoređuje plovidbu Izabele Aragonske mladoženji s Tetidinim putem mužu, s Venerinom vožnjom u školjci... Povrh toga, Andreisov se izbor građe ne doima uvijek najsretnijim. Krvava osveta Tomirije služi kao mjerilo za snagu duha nevjeste (koja, usto, i nema djece); Kleopatra, premda pojam bogatstva i raskoši, u antičkoj književnosti (sjetimo se Horacija!) nije prikazana u osobito povoljnom svjetlu — u svakom slučaju, teško da je *faustum omen* za budući život mladog para.

Svoju učenost Andreis demonstrira i igrama oko toponima. Tako u stihu 238 Venera posjećuje

33 »On više voli odnijeti ovaj plijen, ove trofeje, / nego da nevjerna Trakija, pobijedena, da vrat u jaram, / i Indija i Meroja (nilski otok u Etiopiji) optočena svojim Nilom.«

...Romani moenia Planci,
qua celeres Arar et Rhodanus sua flumina miscent³⁴.

Da bi u ovoj antonomaziji prepoznao grad Lyon, latinski Lugdunum, čitatelj mora baratati podacima iz rimske književnosti i povijesti, sjetiti se, recimo, Senekina 91. pisma Luciliju, gdje se o Lugdunumu javlja:

...Nam huic coloniae ab origine sua centesimus annus est, aetas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam loci oportunitate convaluit...³⁵

Grad je određen spominjanjem L. Munacija Planka, vojskovođe i značajnog lika u rimskom građanskom ratu. Zahvaljujući Planku, Lugdunum je 43. pr. Kr. dobio status kolonije.

Za učenog i domišljatog čitatelja Andreis čuva još jednu poslasticu. Iz konteksta proizlazi da su *Parrhasius Ister* (parazijski Dunav, st. 26), *Parrhasius cardo* (parazijski stožer, st. 132), *Parrhasius mundus* (parazijski svijet, 342) i *Parrhasius Iuppiter* (382) pojmovi vezani uz Panoniju. Ali odakle ovaj pridjev? U klasičnom latinskom *Parrhasius* znači »koji je povezan s arkadskim predjelom na granici s Mesenijom; preneseno, arkadski«. U Arkadiji se pak nalazi planina Likaon, posvećena Panu. Ako je Panonija dobila ime po ovom božanstvu, *Parrhasius* može značiti »panski, koji je u svezi s Panom«, dakle — *Pannonius*! Dosjetka u isti mah pučko-etimološka i učena.

Na izgled, epitalamij Mateja Andreisa samo je još jedan u legiji po narudžbi sastavljenih laskavih hvalospjeva kakvima obiluje Renesansa. Djelo to nedvojbeno i jest, ali — kao što smo vidjeli — nipošto se ne iscrpljuje pukim komplimentiranjem. Jedina poznata pjesma nedovoljno poznatog humanista, osim što je prigodan sastavak, upućenom otkriva i politički angažman i živu želju za premošćivanjem jaza između vlastitog doba i Starog vijeka.

Neven Jovanović

Bibliografija

ANDRONICUS 1933 — Mathhaeus Andronicus Tragurinus, Epithalamium in nuptias Vladislai Pannoniarum ac Boemiae regis et Annae Candaliae reginae. Ed. L. Juhász. Leipzig i Karcag, 1933.

³⁴ »...zidine Rimljanina Planka / gdje brzi Arar i Rodan miješaju svoje tokove.«

³⁵ »...Naime ovoj je koloniji od njena postanka stota godina, dob ni za čovjeka najduža. Od Planka osnovana, ojačala je do ove množine zbog prikladnosti mjesta...«; na ovo mi je mjesto ljubavno ukazao prof. Darko Novaković.

BANFI 1938 — Matteo Andreis da Traù per le nozze di Vladislao il re d'Ungheria con la regina Anna di Foix (1502.) u: Archivio storico per la Dalmazia, Roma, 13 (1938.) XXV/145.

CLAUDIANUS 1985 — Claudius Claudianus, Carmina. Ed. J. B. Hall. Leipzig, 1985.

LEKSIKON 1983 — Hrvatski biografski leksikon. Zagreb, 1983.

MANGELSDORFF 1913 — E. A. Mangelsdorff: Das lyrische Hochzeitsgedicht bei den Griechen und Römern. Hamburg, 1913.

STATIUS 1970 — P. Papini Stati Silvae. Rec. Marastoni. Leipzig, 1970.

TUFTE 1970 — V. Tuftte: The Poetry of Marriage. The Epithalamium in Europe and Its Development in England. Los Angeles, 1970.